

BURSA İL BAŞKANLIĞI

29 Mart 2009 Yerel Seçimler

Belediye Başkan Adaylarına Yönelik
“Akademik Bilgilendirme Programı”

Konu : “Bursa’nın Tarım Gerçeği ve Tarım Politikaları
Tarımla İlgili Sorunlara Çözüm Önerileri”

Prof. Dr. Rasim OKURSOY

17 Şubat 2009

Yer : CHP İl Başkanlığı Binası
Saat : 09.30 - 11.00

BURSA’DA TARIM

**Bursa’nın Tarım Gerçeği ve Tarım Politikaları
Tarımla İlgili Sorunlara Çözüm Önerileri**

Prof. Dr. Rasim OKURSOY

Bursa ilinde tarımın önemi ve sorunları *

Bursa, tarımsal üretimin çeşitliliği ve bu üretimin bir bütün olarak değerlendirildiği ülkemizin ender illerinden biridir. Bursa tarımının potansiyel olarak işleme-değerlendirme ve pazarlama gibi üç temel unsurunu barındıracak yapısal niteliğe sahip olması nedeniyle bölge tarımı sanayi ile çok iyi bir şekilde entegre olmuştur. Bursa, ülkemizde tarımsal yönden önemli bir potansiyele sahip olmasının yanında, Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde birçok ili besleyen tarımsal bir merkez konumundadır. Tarımsal üretimdeki verimlilik düzeyi genelde Türkiye ortalamasının üzerindedir ve tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olmasından dolayı katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi tarımın il ekonomisi içindeki önemini artırmaktadır.

Bursa tarımının genel özellikleri

Bursa ili biyo-fiziksel ve sosyo-ekonomik koşullar bakımından tekdüze bir yapıya sahip olmayıp, önemli farklılıklar göstermektedir. İlimizin toplam yüzölçümü 1.081.954 ha. olup, bunun % 40’ı tarım arazileri , % 45’i orman ve fundalıklar, % 4,5’i çayır-mera ve % 10.5’si tarım dışı araziden oluşmaktadır. İl’de ürün pazarlamasında aktif rol alan kuruluşların önemlileri Tarım Satış Kooperatifi olarak Marmarabirlik,

Kozabirlik, Uludağ ihracatçılar birliği ve Bursa Ticaret Borsası'dır. Bursa ilinde süt ve süt ürünleri işleme ve pazarlama alanında faaliyet gösteren özel sektör kuruluşlarından Süttaş A.Ş. günlük 1000/ton çiğ süt işleme kapasitesi ile ilk sırayı almaktadır.

Zeytincilik

Marmara Bölgesinde üretilen zeytinlerin %10'u yağlık, %90'ı sofralık zeytindir. Ülkemiz sofralık zeytininin % 40'ı Marmara Bölgesinden karşılanmakta olup, bölgedeki sofralık zeytinin % 90'nı salamura siyah zeytin olarak işlenmektedir. Marmara bölgesinde en önemli zeytin üreticisi olan il, Bursa ilidir. Burada ki zeytincilik sektöründe; küçük ve orta işletmeler zeytin işleme kapasitesi açısından önemli bir paya sahiptir. Bu işletmelerin önemli bir kısmı teknolojiden uzak geleneksel uygulamalar ile yüksek verim ve kaliteli ürüne rağmen işleme hataları yüzünden pazar kalitesi düşük ürünlere dönüştüğüne rastlanılmaktadır. Derinliği 2,5-3 m/h dan fazla salamura havuzları bulunan sağlıklı ortam ve koşullarda yapılan zeytin salamuraları sonucunda, sofralık zeytinlerde çok kaliteli zeytin çeşitleri olmasına rağmen, pazar kalitesi yüksek ürün elde edilememektedir. Genel olarak Bursa ilinde oluşan zeytin alım fiyatlarında taban ve tavan fiyatları Marmarabirlik tespit etmektedir. Fiyatlarda üreticilerin, üretim maliyetleri belirlenerek tespit edilmektedir. Birliğin fiyatları ticaret borsasında kabul görmekte ve tüccar zeytin alımlarında birlik fiyatları ile paralellik göstermektedir. Bursa ilinden zeytin ihracatının büyük bir bölümünü Marmarabirlik gerçekleştirmektedir. İhracat miktarları il'de, üretim ve Marmarabirliğin almış olduğu zeytin miktarına göre çok düşük de olsa, ileriki yıllarda ihracata yönelik alt yapı çalışmaları, ihracatın artacağına dair bir işaret vermektedir. Zeytin sektörü pazar analiz çalışmaları ve projeksiyonları Türkiye zeytin pazarında sorunlar yaşanmakta olduğunu ve gelecek 10 yıllık dönem de önemli arz ve stok sorunu yaşanabileceğini göstermektedir. Arz şoku üretici eline geçen fiyatlarda büyük düşme yaratabilir. Projeksiyona göre sofralık zeytin arz talep dengesinde büyük iniş çıkışlar olacaktır. Bu durum bir taraftan periyodisite sorununun azaltılması ve bir taraftan da etkin bir stok yönetiminin önemini ortaya koymaktadır. Bursa ilinde zeytinde periyodisite genel olarak bakım hatalarından veya iklim koşullarından kaynaklanmaktadır. Gerekli bakım işlemleri zamanında yapılması ve hasat işlemlerinde zeytin ağaçlarının zarar görmelerinin önlenmesi ile periyodisite sorunu giderilebilecektir. İklim koşullarının elverişli olduğu yıllarda zeytin sineği popülasyonu önemli ölçüde artmakta ve bu da üründe önemli kayıplara yol açmaktadır. Bölge önemli bir sofralık zeytin üreticisi durumunda iken, zeytin sineğinin verdiği zarar neticesinde elde edilen ürünler yağlık olarak değerlendirilmekte, böylece üreticiler gelir kayıplarına uğramaktadırlar. Bursa ilinde yıllara göre fidan üretiminde önemli artışlar gözlenmektedir. Özellikle zeytin fidanı üretimindeki artış, bölgede zeytincilik açısından önem arz etmektedir. Gelecek yıllarda fidancılık sektörü'nün fidan ihracatında da önemli bir yer alacağı tahmin edilmektedir. Burada en önemli sorunlardan birisi de markalaşmış olan Gemlik zeytininin, başta güneydoğu olmak üzere ekolojisi dışındaki bölgelerde yetiştirme ve Gemlik zeytini adı altında pazarlama girişimlerinin bursa zeytinciliğine verecek olan zarardır.

İpekçilik

Yaş koza üretiminin yarısından fazlası yüzyıllardır aynı işlevi yürüten ve tarihi özelliği olan Bursa Borsasında pazarlanmaktadır. Üretici ürününü borsa dışında pazarlarken, tekeli piyasasının oluşması durumunda ürünün değer fiyattan satılamaması söz konusu olmaktadır. Üretimin büyük bir kısmını gerçekleştiren ve bu konuda örgütlenen Marmara bölgesi üreticileri ürünlerini diğer bölgelere kıyasla daha yüksek fiyattan pazarlayabilmektedir. Bursa borsasında serbest piyasa koşullarında ve çok sayıda satıcı ve alıcının mevcut olduğu yaş koza borsasında oluşan fiyatlar Türkiye ortalama fiyatını büyük ölçüde etkilemektedir. Yurt içinde üretilen koza ham ipek haline getirildikten sonra tamamına yakını ipekhali dokumacılığında kullanılmakta ve ipek halı olarak ihraç edilmektedir. Yurt içi ham ipek üretimi ipek halı sektörünün ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle son yıllarda, yılda yaklaşık 200 ton ham ipek ithal edilmektedir. Bunun sonucunda da ne yazık ki, ipek böceği yetiştiriciliğinde bir zamanlar önemli bir yapıya sahip Bursa ili, zaman içerisinde bu önemli özelliğini kaybetmiştir.

Şeftali

Bursa ilinde şeftali üretin işletmeler genelde küçük aile işletmeleri olup, üreticiler bilinçli bir şekilde üretim yapmaktadır. Ancak, artan girdi fiyatları karşısında mağdur olmakta ve tarımsal bakım işlemleri ve girdi kullanımını gereği gibi yapılamamaktadır. Yapılan arz projeksiyonuna göre şeftali üretiminde beklenen artış talep artışıyla dengelenemez ise üretici fiyatlarında düşme kaçınılmaz olacaktır. Daha karlı bir üretim için üretim masraflarının düşürülmesi ve daha kaliteli meyve yetiştirilmesi arz fazlalığının etkisini azaltmada çözüm olarak düşünülebilir. Şeftali pazarlamasında Türkiye genelinde mevcut olan sorunlar Bursa ili içinde geçerlidir. İyi organize olmuş bir iç pazarlama ve ihracat sisteminin kurulamamış olması, ihracatçıların dağınık çalışmaları gibi nedenler fiyat dalgalanmalarına yol açmakta, üreticiler zaman zaman maliyet

fiyatının da altında satış yapmak zorunda kalmaktadırlar. Son yıllarda yapılan çalışmalar ile pazara ve yola dayanıklı çeşitlerle üretim yapılması gelecek yıllarda ihracat oranlarını arttıracaktır.

Üretim destekleme hizmetleri

Tarımsal üretimi destekleme hizmetleri (tarımsal teknoloji, hayvan sağlığı, tohum ve damızlık gibi girdi dağıtım ve pazarlama) büyük ölçüde devlet kuruluşları, kooperatifler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Tüzel kişiliğe sahip kamu yararına çalışan ziraat odaları bağımsız politika üretememeleri ve üreticilerin ekonomik örgütleri olan kooperatiflerle işbirliği yapmaması gibi nedenlerle üreticilere yeterince hizmet verememekte olup, ülke düzeyinde tüm kesimi temsil eden devlet müdahalesinin olmadığı bir örgüt yapısına da kavuşamamıştır. TZOB' ne bağlı Türkiye'de 500 civarında oda bulunmaktadır. Bu odalara 3 milyon çiftçi kayıtlıdır. Bursa ilinde bu rakam 50.000 çiftçi civarındadır.

Gübre

Gübre kullanımında son yıllarda düşüş görülmekte olup, bunu gübreye yapılan sübvansiyonun azaltılmasına ve destekleme şeklinin değişmesine bağlayabiliriz. Bursa ilinde tarım yapılan toplam alanın % 55,82 si olan, 240.543 hektarlık alan sulanabilir durumdadır. Bu alanın 69.540 hektarı DSİ. Tarafından, 17.639 hektarı Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü tarafından ve 40.215 hektarlık alan ise halk imkanları ile olmak üzere, toplam 127.394 hektarı sulanabilmektedir. Buna göre toplam tarım alanının %29.56 sında, sulanabilir alanın ise % 52,96 sında sulama yapılmaktadır. Marmara bölgesinde Bursa ili tarımsal üretim açısından önemli bir yere sahiptir. İl'de tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olması beraberinde entansif tarımın gelişmesini sağlamıştır. Bursa ilinin ülke geneline göre işlenmiş tarım ürünlerinin aldığı paylar; meyve suyu için %26, dondurulmuş gıdada %61,5, domates salçasında %64 ve konservede %46,5 dur.

Tohumculuk

Ekolojinin bitkisel üretim için ideal olması, kaliteli üretim için tek başına yeterli değildir. Bol ve kaliteli ürün elde etmenin ana şartı, üstün vasıflı çeşitlere ait sertifikalı tohum kullanmakla mümkündür. Bu amaç için, yurt içi sertifikalı tohum üretiminin artırılması ve milli tohumculuk sektörünün geliştirilmesi konusu üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.

Hayvancılık

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığının gelişmesinde en büyük kısıt çayır mera alanlarının az olmasından kaynaklanmaktadır. Bursa ilinde mera alanları toplam alanın % 4,5 ini teşkil etmektedir. Oysa bu oran Türkiye ortalamasında % 26'dır. Hayvancılığın gelişmesinde diğer bir kısıt da Bursa ilinde yem bitkileri ekiliş oranlarının çok düşük olmasıdır. Bursa ilinde toplam tarla bitkileri ekiliş oranı içindeki payı % 5,1'dir. Bu oran Türkiye ortalamasının üzerinde olsa dahi yeterli değildir. Bursa ilinde Kültür ve melez sığır sayılarında önemli bir artış görülürken, yerli sığır mevcudunda çok önemli bir azalış görülmektedir. Bu da Türkiye geneline uygun olup, yerli sığırlardan kültür ve melez sığır yetiştiriciliğine bir geçiş olduğu gözlenmektedir. Bursa ilinde küçükbaş hayvan sayılarının Türkiye ortalamasının altında olmasının ana nedeni çayır-mera alanlarının az olmasındandır. Bursa ilinde özel sektör ve kooperatiflerin kurduğu süt ve süt ürünleri işleme tesisleri gelişmiş olup, Türkiye geneline pazarlama yapıldığı için Bursa ilinde üretilen süt bu tesislerde değerlendirilmektedir. Süt ve süt ürünleri tesislerinin fazla olması ile aynı zamanda çevre illerin sütleri toplanarak, il'deki tesislerde işlenmektedir.

Türkiye'de üretilen sığır etinin %2,8'i koyun etinin %4,1'i, keçi etinin % 0,7'si, beyaz et üretiminin %2,45'i, süt üretiminin %4'ü bal üretiminin %0,68'i Bursa ilinde üretilmektedir. Bursa ilinde 2004 yılı itibarıyla tatlı su ürünleri üretimi diğer illere göre daha iyi bir konumda olup, il genelinde üretim faaliyetinde bulunan 31 işletme mevcuttur. Bu işletmelerin 5 adeti kültür sazan, 26 adeti alabalık üretim işletmesidir. Bursa İlinde önemli oranda kooperatifler olmasına rağmen mevcut kooperatiflerin genel olarak mali yönden zayıf oluşu ve mevcut hal yasaının kooperatiflere sağladığı dezavantajlar ve kooperatifçilik yasaının günün şartlarına uygun olmaması nedeniyle kooperatiflerin pazarlama sistemindeki rolü azalmıştır. Aktif kooperatiflerin birçoğu ürettikleri ürünlerin aracısı konumuna düşmüştür.

Organik tarım

Organik tarım; üretimde kimyasal girdi ve ilaç kullanmadan yönetmelikler çerçevesinde izin verilen girdilerin kullanımı ile yapılan, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı tarımsal üretim

sistemidir. Türkiye, 25 Milyar \$ lık dünya organik ürün pazarında 33 Milyon \$' lık bir paya sahiptir. Dünya pazarlarında ve ülkemiz tarım ürünleri ihracatında da gelmemiz gereken noktanın oldukça gerisinde bulunmaktayız. Mevcut potansiyelimizin değerlendirilerek üretim ve ihracat miktarımızın artırılması için mevcut sorunların çözülmesi gerekmektedir. Organik tarımın yaygınlaştırılması; çevre kirliliğinin azalmasına olumlu katkı sağlayacak, ekosistemde sarsılan doğal dengeyi yeniden tesis edecek, biyoçeşitlilik ve sürdürülebilir tarımın teminatı olacaktır. Bursa ilinde ekolojik tarım ihracatçı kuruluşlar ile çiftçilerimiz arasında küçük çaplı ve belirli ürünlerde sözleşmeli olarak yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak İnegöl ve Keles ilçelerimizde yapılan uygulamalarda erik, elma, çilek, kiraz gibi ürünler üretilmekte ve tamamı yurtdışına satılmaktadır. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi bünyesinde kurulan bir Ekolojik Tarım Birimi tarafından da ekolojik tarla ürünleri ve bazı sebzeler deneme boyutunda üretilmektedir. Ekolojik düşüncenin tarımsal bir faaliyetten çok bir yaşam biçimi haline gelmesi ile birlikte ilimizin potansiyeli daha da büyüyecek ve ekolojik pansiyon ve restoran işletmeciliği, ekolojik turizm, ekolojik ev eşyaları ve giysi üretimi gibi faaliyet alanlarında da gelişmeler olabilecektir.

Sosyo-ekonomik yapı

Bursa İlinde gerek tarımla uğraşanlar ve gerekse diğer orta ve düşük gelirli işlerde çalışanlar, tüm Türkiye'de olduğu gibi gelir düşüklüğü ile yüksek enflasyon nedeniyle geçim sıkıntısı çekmektedirler. Özellikle Büyükorhan, Orhaneli, Keles ve Harmancık İlçelerine bağlı dağlık köylerde ve kent merkezlerine göç ederek varoşlarda yaşayan kesimlerde geçim sıkıntısı çekilmektedir. Bazı ilçelerden kent merkezine yoğun göç söz konusudur. Genç nüfusun kent merkezine göç etmesi nedeniyle köylerdeki nüfusun çoğunluğu yaşlı kimselerden oluşmaktadır. Yetersiz iş gücü iklim ve topografyanın getirdiği olumsuzluklar ile tarımsal faaliyetlerden ve hayvancılıktan vazgeçilmektedir. Dağ köylerinde yaşam koşullarının ağır olması şehir merkezine göçü artıran diğer bir nedendir. Bursa ilinde turizm, sanayi ve kentleşmenin hızlı gelişmesiyle arazi rantı çok yüksektir. Gürsu ve Kestel ilçelerinde tekstil sektörünün hızlı gelişimi ile bu bölgede bulunan önemli tarım arazileri tarım dışına çıkarılmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi Bursa ilinde de tarım arazileri veraset yoluyla parçalanmaktadır. Tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması üretimde verim düşüklüğüne ve maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır. Bursa ilinde orman alanlarından yeterince yararlanılmamaktadır. Orman alanlarının mülkiyetinin Devlete ait olması nedeniyle orman köylüleri bu kaynaklardan yeterince yararlanamamaktadır. Orman yangınları ve kaçak kesimler bu kaynakların günden güne azalmasına neden olmaktadır. Zeytin alanlarının henüz belirlenmemiş olması bu alanların gelecekte tahrip olmasına yol açacaktır. 4086 sayılı yasa ile korunmaya alınması gerekli olan zeytin alanlarının belirlenmesi ve parselizasyon çalışmalarının yapılması konusunda gereken duyarlılık gösterilmelidir. Bursa kent merkezinde bulunan termal su kaynaklarından genel olarak otel ve hamamlarda faydalanılmaktadır. Termal suların tarımda faydalanılma yoluna hiç gidilmemiştir. Bu nedenle termal sularının Bursa ovasında örtü altı tarımsal faaliyetler için kullanılmalı ve değerlendirilmelidir. Sanayiye yönelik üretimde çiftçilerin ürün paralarını zamanında alamamaları ve ürüne verilen fiyatın günün şartlarında çok düşük olması çiftçinin hak ettiği emeğinin karşılığını alamamasına neden olmaktadır.

Tarımdaki çevresel sorunlar

Bursa ilinde önemli bir çevresel problem tehlikeli atıklardır. Bunların ağırlık kısmını sanayi atıkları oluşturmaktadır. Hızlı kentleşme ve kontrolsüz sanayileşmeyle oluşan evsel ve endüstriyel atık suların uzun yıllardan beri Nilüfer çayına deşarj edilmesi sonucu bu çayda önemli bir kirlilik olmuştur. Ülkemizin en önemli sulak alanlarından olan Uluabat gölü kirlilikten etkilenmiştir. Bu dünya mirası gölü M.Kemalpaşa ilçesi kanalizasyon atıkları ve 52 adet deri işleme tesisleri atıkları, konserve fabrikalarının atıkları, Mustafakemalpaşa çayı vasıtasıyla kirletmektedir. Ayrıca direk drenaj vasıtasıyla kerevitaş, turbel, Akçalar Belediyesi mezbahası gölü kirletmektedir. Gölde aşırı organik madde kirlenmesi meydana getirmiş oksijen azalması ve gölün donma tehlikesi göldeki su ürünleri yaşamını olumsuz etkilemektedir. Yurdumuzun en önemli tarım alanları olan Bursa, Karacabey ve Mustafakemalpaşa ovaları tarım dışı amaçla kullanımlarla karşı karşıyadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarla doğal kaynaklarımızın ve kirlenmesi ile ortaya çıkan çevresel sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

Tarımsal ürünlerin ihracat olanakları

Ülkemizin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım anlaşması ve AB Gümrük Birliği Anlaşması ve bu kapsamda yapılan serbest Ticaret anlaşmaları (STA) kapsamındaki yükümlülükleri Bursa dış ticaretini de

etkilemektedir. Örneğin DTÖ Tarım Anlaşması sonucu ihracat sübvansiyonlarına sınırlama getirilmesi, ihracatta TBT ve SPS kurallarına uyumda karşılaşılan problemler AB tarafından bazı ürünler için pazara girişte uygulanan spesifik vergiler, kota uygulamaları ve tarife dışı engel olarak nitelenen teknik bariyerler ihracatta zaman zaman sıkıntılara yol açmaktadır. AB gümrük anlaşması rekabet şansı yüksek olan ürünlerin ihracatında gümrük vergileri açısından avantaj sağlamakla beraber, kaliteyi etkileyen teknik mevzuat uyumu ülkemiz limitlerinin yüksek olması, uyulması zorunlu olan teknik mevzuat eksikliği ihracatımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Bursa tarımının gelişmesi için genel önerilerimiz; organik tarımın yaygınlaştırılması, fazla ilaç kullanımının önlenmesi, nilüfer çayının temizlenmesi ve arıtma tesislerinin kurulması, jeotermal enerjinin seralarda kullanılmasının teşviki, sulama projelerine ağırlık verilmesi, tarımsal üretimde sözleşmeli çiftçilik modelinin geliştirilmesi, Gemlik körfezinde kafes balıkçılığının teşviki, katma değeri yüksek ürünlere öncelik verilmesi, sebze ve meyvelerin işlenerek katma değerlerinin artırılması, örtü altı sebzeçiliğinin ve seracılığın geliştirilmesi, yayla turizminin geliştirilmesi, pazarlama sistemlerinin iyileştirilmesi, çiftçi örgütlenmelerinin teşvik edilmesi, ırk ıslahı çalışmalarının hızlandırılması, suni tohumlama çalışmalarının özel sektöre devredilmesi, ikinci ürün yetiştiriciliğinde yem bitkilerine ağırlık verilmesi, sözleşmeli besicilik ile entegre tesislerin yaygınlaştırılması, hayvansal ürünlerin işlenerek katma değerlerinin artırılması, damızlık ihtiyacı ithalatla karşılanmamalı, damızlık üretimi teşvik edilmeli, hayvansal ürünlere özendirici bir taban fiyatı uygulanmalı ve ürün–yem fiyatı ilişkisi hayvansal üretimi destekleyecek nitelikte olmalı, mezbaha dışı kaçak hayvan kesimleri önlenmeli, hayvan bakım ve beslenmesi konularında elaman ihtiyacının karşılanabilmesi için eğitim verecek teknisyenlik okulları ve kursları açılarak her köyde bu hizmetleri verebilecek çiftçi çocukları eğitilmeli, ilin dışı ticaret şansı göz önüne alınarak pazarlama sisteminin iyileştirilmesi, özellikle ambalaj ve etiketlemeye özen gösterilmesi, katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi gerekmektedir. Üreticinin sosyal ve ekonomik varlığı yanında tarım toprağı, çayır meralar ve tüm doğal kaynaklarımızın korunarak geliştirilmesine ilişkin görev ve sorumlulukların devlet tarafından üstlenilmesi ve Anayasal güvence altında tutulması konusu bir zorunluluk olarak görülmelidir. Aksi düzenlemeler, doğal kaynaklarımızın kar amacı doğrultusunda sınırsız ve kuralsız kullanımı ile sömürülmesi, üretici yaşamının daha da zorlaşması sonucunu doğuracaktır. Ayrıca Türk tarımının en önemli sorunu olan çiftçi örgütlenmesini çözecek kooperatiflerle ilgili eski anayasadaki maddenin kaldırılması da büyük bir yanlışlıktır.

Arazi kullanımı ve toprak sorunları

Türkiye’de tarımsal işletme sayısının fazlalığı, buna karşın işletmelerin sahip olduğu arazi miktarının küçüklüğü tarımda temel sorundur. Bugün ülkede yaklaşık 3,5 milyon işletme vardır ve ortalama arazi miktarı 5,9 hektardır. İşletme başına düşen parsel sayılarının çokluğu, parsel alanların küçüklüğü, kullanımlarının zorluğu ve parsellere ulaşımın zor olmasıdır. Ortalama parsel büyüklüğü illere göre 0,3 ile 7,25 hektar olup Türkiye ortalaması 1,09 hektardır. İşletmelerin ortalama parsel sayısı 5,4 adettir. Kuru tarımdan sulu tarıma geçişe yönelik toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi hizmetlerinin yavaşlamasıdır. Türkiye’nin ilk planda sulamayı hedeflediği 8,5 milyon hektarlık ekonomik sulanabilir tarım alanının, bugüne kadar sadece yüzde 50’sine su götürülebilmiştir. Suyun araziye ulaştırıldığı alanlarda ise tarla içi hizmetleri (yol, arazi tesviyesi, arazilerin birleştirilmesi drenaj, arazi ıslahı vb. hizmetler) gerçekleştirilmediği için arazilerin sulanmasında beklenen hedeflere ulaşamamıştır. İşletmelerin bulunduğu köy yerleşim merkezleri sıkışık, alt yapıları yetersiz, işletme avluları çok küçük, modern tarımsal üretime ve yaşama uygun değildir. Köy merkezlerinde teknik işletme kurmak ve yeni iskâna yönelik gelişme alanları yaratmaksa zordur. Tarımsal işletmelerin ve yerleşim yerlerinin sorunları ile bunların yarattığı güvensizlik ortamı nedeniyle tarım arazileri kullanılmamakta, boş bırakılmaktadır. Birçok köyde genç nüfus bulunmamakta, köyde oturan ve tarımla uğraşanları sadece yaşlı insanlar oluşturmaktadır. Tarımda kiralama ve ortaklık sistemleri kısa sürelidir. Kiralamalarda güvensizlik egemen olup, kiralanın arazilere yatırım yapılmamakta sadece yararlanılmaya çalışılmaktadır. Tarımda toprak, su ve iklim koşulları gözetilerek ülke gereksinmesini karşılayacak tarzda üretim planlamaları yapılmamakta bu nedenle üretimde dalgalanmalar ve pazarlama sorunları yaşanmaktadır. Tarıma olan ilgisizliğin ve güvensizliğin sonucu olarak tarımsal faaliyete yönelik kamu, özel sektör ve kişisel yatırımlar ile işletmelerde teknolojik gelişmelerin takibi ve teknoloji kullanımı büyük oranda azalmıştır, ya da uygulanmamaktadır. Üreticide her şeyi devletten bekleme alışkanlığı yaygındır. Tarımsal faaliyetlerde örgütlenme, kendi sorunlarına ve doğal haklarına sahip çıkma ile siyasetteki ve yönetimdeki etkinlikleri yetersizdir.

YAŞ SEBZE VE MEYVE TİCARETİNİN DÜZENLENMESİ VE TOPTANCI HALLERİ HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLEREK KABULÜNE İLİŞKİN KANUN

Kanun No. 5652 Kabul Tarihi : 5/5/2007

MADDE 4 : Toptancı halleri? belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeler, büyükşehir belediye sınırları içinde büyük şehir **belediyeleri** tarafından açılır veya açılmasına **ruhsat** verilir. Gerçek ve tüzel kişiler tarafından toptan ve perakende halleri açılması belediyelerin **iznine** tâbidir. Toptancı hallerinin kuruluşuna ilişkin usûl ve esaslar, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığının uygun görüşü alınarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığının çıkaracağı bir yönetmelikle düzenlenir."

MADDE 2 – 552 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 17 nci maddesinin 11/6/1998 tarihli ve 4367 sayılı Kanunla değişik üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Üretildiği il veya ilçe dışına sevkedilen mallar satışa sunulacağı yer haline girer ve bunlardan alınacak **belediye payı**, malın satışa sunulduğu yer belediyesince tahsil edilir. Malın sevkiyatında, sevk veya **taşıma irsaliyesi** veya **ziraat odası kaydı** belgelerinden birinin bulunması ve kontroller sırasında ibrazı zorunludur. Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde toptancı hal dışında malların toptan veya her ne şekilde olursa olsun toptancı halden satın alınmadan perakende satışa sunulduğunun tespiti halinde, malların toptancı hale girişi sağlanarak hal müdürlüğüne **açık artırma** ile satışı yapılır veya yaptırılır. Bu durumda belediye veya işletme payı yüzde **yirmibeş** olarak uygulanır."

MADDE 21 – Belediyeler toptancı hallerini tahsis yoluyla işletebilecekleri gibi kiralama veya satış yoluyla da işletir veya işlettirir. İşyerlerinin kiralınması veya satılmasına ilişkin işlemler, 2886 sayılı **Devlet İhale Kanunu** hükümlerine göre yapılır.

Toptancı hallerinde bulunan işyerlerinin **yüzde onu** üretici birliklerine kontenjan olarak ayrılır ve Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir belediyesi sınırlarındaki haller hariç, halin bulunduğu il sınırlarındaki üretici birlikleri arasında yapılacak **ihale** ile **kiraya** verilir. Üretici birliklerine kiralınmış işyerlerinin herhangi bir nedenle boşalması durumunda, toptancı halinde işyeri bulunmayan diğer üretici birliklerine tahsis yapılır. Üretici birliklerine ayrılan işyeri sayısı kadar talep olmaması halinde, diğer talep sahiplerine kiralama yapılabilir.

– Toptancı hallerinde bulunan işyerlerinin kiralınması veya satılması durumunda, gerçek ve tüzel kişiler en fazla **bir işyeri** kiralayabilir veya satın alabilir. Doğrudan veya dolaylı olarak birden fazla işyerinin aynı kişi tarafından kiralandığının veya satın alındığının tespit edilmesi durumunda, kira sözleşmesi feshedilir, satış işlemi ise iptal edilir.

Ayrıca, bu kişilere belediye encümeni kararı ile **25.000 YTL** idarî para cezası verilir. Kira süresi en fazla **10** yıldır. Kira süresi sona erenler açılacak kiralama ihalelerine tekrar katılabilir. Kira bedeli her yıl aylık olarak 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 298 inci maddesi hükümleri uyarınca tespit ve ilan edilen yeniden **değerleme katsayısı** oranında artırılarak uygulanır.

– Toptancı hallerinin tahsis yoluyla işletilmesine karar verilmesi durumunda, tahsis ücreti, 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun **18** inci maddesinin birinci fıkrasının (f) bendine göre belediye meclisince belirlenir. Tahsisin usûl ve esasları Sanayi ve Ticaret Bakanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir. Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine ve kira sözleşmesine aykırı hareket ettikleri tespit edilenler yazılı olarak uyarılır. Tespit edilen eksiklik ve aykırılık en fazla **20** gün içinde giderilmez ise kira sözleşmeleri feshedilir. İlgililer, sözleşmenin fesih bildiriminden itibaren işyerini **30** gün içinde tahliye etmek zorundadır. Tahliye, öngörülen sürede yapılmadığı takdirde belediye tarafından yapılır.

Kendilerine işyeri tahsis edilenlerin, yönetmelikte öngörülen şartları taşımadıkları veya sonradan kaybettiklerinin tespiti durumunda, **belediye encümeni** tarafından tahsisin iptaline ve haldeki işyerinden çıkarılmasına karar verilir. İlgililer kararın tebliği tarihinden itibaren haldeki yerini **30** gün içinde tahliye etmeye mecburdur. Bu süre sonunda tahliye edilmeyen yerler, **belediye zabıtası** tarafından tahliye edilir."

GEÇİCİ MADDE 3 – Toptancı hallerinde bulunan işyerlerinin satışında veya kiraya verilmesinde, halde işletmecilik yapanlara, ihale bedeli üzerinden **yüzde 25** oranında **indirim** uygulanır. Bu kişilere yapılan satış bedeli, **üç yıl** geçmemek üzere **altı taksitte** tahsil edilir. Kuruluş işlemleri 23/7/2004 tarihinden önce başlatılmış olan hallerin 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Kanunun ek 2 nci maddesine göre büyükşehir belediyelerine devrinde ilgili belediyenin muvafakati zorunludur. Devir için muvafakat verilmeyen haller, ilgili belediye tarafından bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre ruhsatlandırılır ve işletilir."

SORUNLAR

1- Yaş meyve ve sebze **üretim** bölgesindeki toptancı halinden satın alındığı için ürünün satış yapılacak olan ilde ikinci kez olarak **tüketildikleri** ilin toptancı haline girmesine ve dolayısı ile ikinci kez aynı mallardan yüzde **8** komisyon bedeli, yüzde **2** belediye rüsumu, ve yüzde **8** komisyon bedelinin KDV'si olan yüzde **1.44**'ün toplamı olan yüzde **11.44**'lük bir bedelin alınmasıdır. Bu da tüketicilerin ürünleri, üretici bölgelerindeki fiyata nazaran çok daha **pahalı tüketecekleri** demektir.

- 2- Gelişmiş ülkelerde nihai satıştan elde edilen paranın yüzde **45** üretici kesimi olan çiftçiye giderken bizde çiftçinin eline geçen nihai satıştan pay yüzde **25** civarındadır. Gerçek üretici kaybederken, ürünlerin satışı sırasındaki üretim maliyetine göre yüksek fiyat, tüketiciye de kaybettirmekte, üretimden sofraya olan zincirde kazanan **aracılar** olmaktadır.
- 3- Üreticilerin zararda olması, hal dışındaki yollardan pazarlama konusunu zorlamakta, bu durum da kayıt dışı ekonomik yapıyı beraberinde getirmekte ve vergi kaybına neden olmaktadır. Aynı zamanda kaynağı belirsiz ve kalitesiz ürünlerin denetimsiz bir şekilde tüketiciye sunulması demektir.
- 4- Hal komisyoncuları ve toptancıları çiftçilerin hasat zamanında ve pazarlamada en önemli **finans** kaynaklarıdır. Böylelikle üreticiyi kendilerine bağlamaktadırlar. Bu yüzden üreticilere yeterince ve zamanında pazarlama için devlet **kredi** vermelidir.

Yoksa üreticiler tarlada pazarlık yapamadan toptan, aracılar ya da komisyonculara mallarını satmaya devam edecekler, ve bu durum rekabet şartlarını bozduğu için **fiyat** dalgalanmalarına neden olacaktır.

5- Pazarlamada güven unsurunun üretici lehine geliştirilmesi ve üreticinin zararının önlenmesi amacı ile, şehirlerarası nakliyyede **sigorta** yapılması şart koşulmalı, sigorta masrafını devlet desteklemelidir. Şimdiki sistemde satılmayan ya da zarar gören malların tüm **riski** üreticiye yüklenmektedir. Bu da çiftçileri halden uzaklaştırmakta, başka şekillerde satış yapmalarına neden olmaktadır.

6- Hipermarketler hale uğramayan mallardan, çiftçilerle sözleşme usulü ile mal alabilmektedirler. Bunların ticareti denetlenmeli ve Hipermarketlerin toptancı hallerden alım yapması özendirilmelidir.

7- Belediye rüsumu %1'e indirilmeli, buna karşılık komisyonculara depolar yapma, analiz aleti alma gibi görevler için %1 fazla pay ödenmelidir. Üreticiye kesilen stopaj oranı %2'yi eğer mal hal'e gelirse, geçmemelidir. Böylece hal'den kaçış nisbeten azalacaktır.

8- Fiyatlandırma şekli açık bir sisteme kavuşturulmalıdır. Ürün fiyatlandırmada kalite önemli bir unsur olarak yer almalıdır. Fiyatlandırma konusunda üretici temsilcilerinin görüşleri alınmalıdır.

9- Büyük şehirlerde haftada bir gün sadece gerçek üreticilerin satış yapabileceği bir pazarın belediyelerce açılması da fiyatların düşmesine yol açacaktır. Üretici lehine rekabet koşulları bu şekilde işlerken, tüketicilerde düşük fiyattan gıdalarını temin edeceklerdir..

10- Üreticilerin örgütlenerek üretim kooperatifleri aracılığı ile ürünlerini pazarlaması yaşı meyve ve sebze üretim ve pazarlamadaki karşılaşılan sorunların üstesinden gelecektir.

*Kaynak : 1-Doç.Dr.Hasan VURAL, Bursa ilinde tarım
2-Prof.Dr. İsmet Arıcı, Türk tarımının yapısal sorunları